

SYNOPTİC İNCİLLERİN KAYNAKLARI
ve
TAHLİLİ MUKAYESELERİ

Dr. Mehmet ÇELİK

Hz. İsa'nın hayat hikayesinden ve O'nun tebliğ faaliyetlerinden bahseden bütün tarihî kaynaklar, O'nun arkasında yazılı bir kitap bırakmadığı gibi, Havarilerine de tebliğini bir kitap halinde derlemeleri hususunda en ufak bir imâda dahi bulunmadığında müttefiktirler¹.

Hz. İsa'dan sonra İlk Kudüs Cemaati'nin misyon faaliyetleri sonunda Hıristiyanlığın Filistin dışına taşmasıyla². İsa hakkındaki sözlü rivayetlerin çok canlı bir şekilde sahneye çıktığı görülür. Özellikle Hıristiyanlığın putperest dünya ile yüzyüze gelmesi, elde de yazılı bir kitap olmaması nedeniyle, bu sözlü rivayetler I. ve II. yüzyılda etkinliğini sürdürmüş³, ve Kilise duruma elkoyuncaya kadar "Havarilerin Hikayeleri" adı altında devam edip gelmişlerdir⁴.

Bir müddet sonra, Pavlos'un Mektupları dışında gerek misyon faaliyetleri ve gerekse ibadet için olsun, yeni yazılı kitaplara ihtiyaç duyulmaya başlandı. Kısa zamanda "İncil" ismi altında çeşitli eserler elden ele dolaşmaya başladı⁵. Her Kilisenin ve cemaatin kendine göre bir İncil'i bulunuyordu. Gerek tarihî gerçekler ve gerekse muhteva bakımından birbirini tutmayan bu eserler, kili-

1. Krş. Markos XVI/15; S. Radhakrisnan, Eastern Religious and Western Thought, New York (A Galaxy Book)-1959, s. 163.
2. Resulilerin İşleri, XI. bab v.d.
3. A. Davud, İncil ve Salib, İstanbul-1913, s. 92; E. Renan, İsa'nın Hayatı (çev. Ziya İshan), Millî Eğitim Basımevi, 2. bas., Ankara-1964, s. 188.
4. Ekrem Sarıkcıoğlu, Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul-1983, s. 207; Maurice Bucaille, Müsbet İlim Yönünden Tevrât, İnciller ve Kur'an (çev. M. Ali Sönmez), Konya: 1979, s. 98.
5. Bu Apokrif İnciller iç bkz. E. Hennecke, New Testament: Apocrypha, Gözden Geçirilmiş 2. bas., London- 1973, C. I ve II; Rhodes James Montague, The Apocryphal New Testament, 12. bas., London-1975; A.A. Findadlay, The Apocryphal Gospels (History of Christianity in the Light of Modern Knowledge, Collective Work),- Blackie and Son Limited, London and Glasgow,-1929.

seler arasında teolojik (iman akide) münakaşaların şiddetlenmesine sebep oluyordu. İznik Konsili (325)'ne kadar devam eden bu kargaşalık, nihayet 4 tanesinin dışında Kilise'nin bunları apokrif kabul etmesiyle sona erdi⁶.

1. Synoptic İnciller

Synoptic kelimesi, Yunanca'dan alınan "benzer" veya "birlikte" anlamındaki "sun" veyahut da "görüş" manasına gelen "opsis" kelimelerinden türetilmiştir⁷. Yeni Ahid'in ilk üç eserini meydana getiren Matta, Markos ve Luka incilleri, İsa'nın hayat hikayesini ve faaliyetlerini birbirine çok yakın, aynı paralellikte düzenlenmiş metinlerle verdikleri için bu isimle anılmışlardır⁸. Ancak bu tabir, sözü edilen üç incilin yazıldığı dönemden itibaren değil, takriben son 150 yıldan bu yana kullanılmaktadır⁹.

Bu üç incil her ne kadar birbirlerine benzer bir iskelet ortaya koyarlarsa da, her yazar eserine son derece farklı bir şekilde başlar. Matta ve Luka İsa'nın doğumunu ele alarak eserlerine başlarken¹⁰, Markos İsa'yı bir yetişkin olarak ele alır¹¹. Fakat daha sonra üç incil arasında bir paralelliğin meydana geldiği görülür. Ancak bu üç incil İsa'nın tebliğ vasfı üzerinde hemfikir olmalarına rağmen, her yazar bir seçme farklılığı yaparak faydalandığı materyalleri kendi özel ilgi ve gayesine göre kullanır. Böylece bu benzerlik daha çok iskelet üzerinde hadiselerin eksenini etrafında meydana gelir.

2. Synoptic İncillerin Kaynakları

XIX. yüzyılın başlarına kadar İncillerin kaynakları üzerinde hiçbir ciddi çalışma yapılmamıştır. Herkes Kilise'nin kabul ettiği kaynağı aynen kabulleniyordu. Ancak pozitif ilimlerin eski inanç, kaide, gelenek ve görenekleri sarsmaya başlamasıyla ilim adamları bu sahaya da el attılar.

Aslında gerek Apokrif olsun ve gerekse Resmî 4 İncil olsun, hepsinin dayandıkları kaynak, sözlü rivayet döneminin yazılı veya yazısız kaynaklarıdır. Ancak Synoptic İncillerin bu derece birbirlerine yakınlık arzetmeleri, bütün araştırmacıların zihninde "müşterek bir kaynak" fikrini doğurmuştur. Fakat buna rağmen şimdiye kadar ortaya konan şeyler de bir ihtimalden ileriye gidememiştir. Bu ihtimallerin bazılarına göre Synoptics'in ufak da olsa bazı belgesel kaynakları

6. Mehmet Çelik, Antakya Süryani Kilisesi: Doğuşu ve Gelişmesi (Atatürk Üniv. İlahiyat Fak., Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum-1985, s. 40.

7. Sister Audrey, Jesus Christ in the Synoptic Gospels, 2. bas., London-1974, s. 15

8. F.F. Bruce, The New Testament Documents, 14 bas., Bristol-1976, s. 10.

9. E. Sarıkoçlu, s. 207.

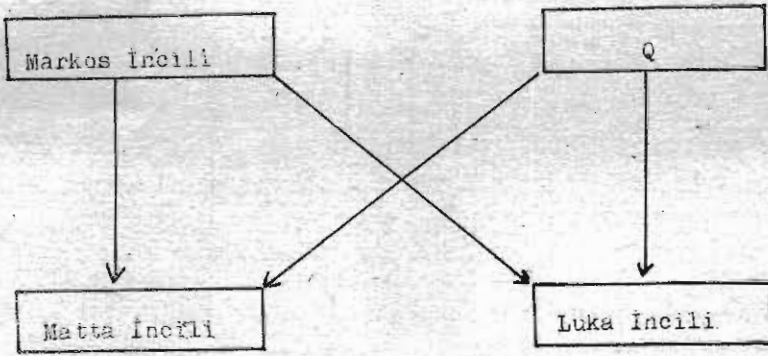
10. Bkz. Matta 1/18 v.d.; Luka 1/39 v.d.

11. Bkz. Markos 1/4. v.d.

takriben M.S. 60 yıllarına, bazılarının ise tâ İsa'ya dayandığını ve O'nun ölümünden az sonra, hatıralarda taze iken kaydedildiği söylenir. Bu ihtimaller üzerine iki teori ortaya atılmıştır:

a. İkili Kaynak Teorisi

Tarihi tahlil metodunun araştırmacılar tarafından kullanılmaya başlanmasından sonra ilk olarak ortaya atılan "İkili Kaynak" teorisi mühim bir başlangıç noktası oldu. Bu teoriye göre: Matta ve Luka bir taraftan Markos İncili'ni¹² diğer taraftan "Q" adlı bugün kayıp olan başka bir kaynağı kullanmışlardır¹³. Bunu şematik olarak ifade etmeye çalışırsak:

Ancak bu teoride, yukarıdaki şemada da görüldüğü gibi "sözlü rivayete" fazla yer verilmemesinden dolayı, bazı araştırmacılar tarafından kuvvetli hücumlara maruz kalmıştır¹⁴

b. Dörtlülü Hipotez Teorisi

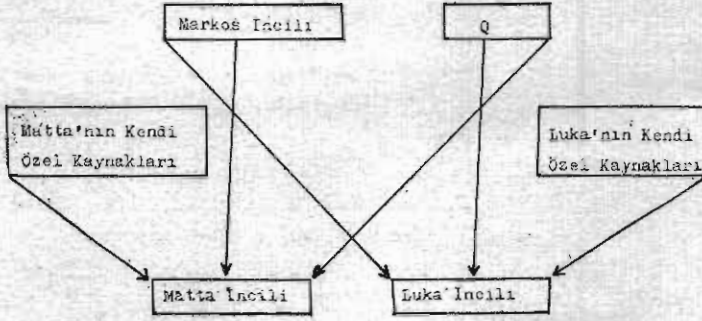
Daha sonra yapılan araştırmalarda, bu "ikili kaynak" teorisinin Synoptic İnciller'in kaynaklarını izah etmede yetersiz kaldığı görüldü. Bunun üzerine harici delillerden ziyade dabili deliller üzerinde çalışmalar yoğunlaştırılıp "Dörtlülü Hipotez" teorisi ortaya atıldı. Buna göre, Matta ve Luka, Markos İncili ve "Q" materyalinin yanısıra kendilerine has kaynaklardan da faydalanmışlardır¹⁵. Bu Dört Hipotez faraziyesini şematik olarak göstermeye çalışırsak:

12. George Salmon, A Historical Introduction to the Study of Books of the New Testament, 9. bas., London-1899, s. 117, 139 v.d.; Bruce, The New Testament Documents, s. 34 v.d.

13. "Q": Almanca "Quelle-Kaynak" kelimesinin kısaltılmışı olup; İncillerden önce varlığı farz olunan, Matta ve Luka tarafından kullanıldığı tahmin edilen kaynağa (veya esere) verilen isim.

14. Bkz. Bucaille, s. 127.

15. Bkz. Alfert Clare Leaney, The Gospel Acordin to St. Luka, 2. bas., London-1966, s. 20 v.d.

Günümüz ilim adamlarının çoğuna göre şimdilik Dört Hipotez nazariyesi, Synoptic İnciller'in birbirleriyle ilgilerinin ve kaynaklarının en akla yakın teorisini olarak kabul edilmektedir¹⁶.

3. Synoptic İncillerin Tahlilî Mukayeseleri

Synoptic İnciller'in cümleleri birbirleriyle mukayese edildiğinde, bu üç incilin ne nisbette müşterek materyal kullandıkları ve ne nisbette kendilerine has kaynaklardan faydalandıkları ortaya çıkar. Vatikan'ın tesbitine göre:

Synoptik İnciller'deki Ortak Cümleler	330
Matta ve Markos'taki " "	178
Markos ve Luka'daki " "	100
Matta ve Luka'daki " "	230

Diğer taraftan bu üç incilin ayrı ayrı sadece kendilerinde bulunan cümlelerin dağılışı ise şöyledir:

Sadece Matta İncili'nde bulunan cümleler	330
" Markos " " "	53
" Luka " " "	500 ¹⁷ .

Meseleye başka bir açıdan bakılacak olursa, İncillerin bütün muhteviyatı sayet 100 üzerinden nisbi bir tahlile tabi tutulursa, şu şekilde bir netice ortaya çıkar:

16. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Audrey, Synoptic Gospels, s. 18 v.d. ; I. Howard Marshall, The Origins of the New Testament Christology, 1. bas. Leicester-1976, s. 35; Stephen Neill, What We Know About Jesus, 1. bas., London: 1970, s. 48 v.d; Bruce, The New Testament Documents, s. 40 v.d. ; Frederick C. Grant, Bible (Encyclopedia Americana), International bas., U.S.A.-1970, C.III., s. 699 v.d. John A. T. Robinson, Redating to the New Testament, 2. bas., London-1977, s. 86-117.

17. Bkz. Bucaille, s. 126; Bruce, s. 31.

Mutabakat Etmeyenler	Mutabakat Edenler
Markos% 7 % 93
Matta %42 % 58
Luka%59 % 41
(Yuhanna%92 % 8) ¹⁸ .

Yukarıdaki tablodan İnciller'in birbirlerine zıt yönlerinin oldukça fazla olduğu ve bunun Markos ile Yuhanna incilleri arasında son haddine kadar fazla olduğunu müşahede ediyoruz.

Yine aynı yolla Synoptic İncillerin kendi aralarındaki mutabakat noktalarının nisbi dağılımı şöyledir:

Matta-Markos-Luka	%53
Matta-Luka	%21
Matta-Markos	%20
Markos-Luka	% 6

Diğer bir mukayese yoluna başvurarak, Synoptic İnciller'deki muayyen bölümlerin bütün sayılarını alarak bu üç incilin ihtilaf ve ittifak ettikleri noktaları % hesabıyla şu şekilde ifade edilebilir:

İhtilaflar	İttifaklar
Luka.....%37.....%65.....}.....%12.....
Matta%14.....}.....%15.....
Markos%2.....}.....
Toplam :}.....%5
33	97

Bu tablodan çıkan netice şudur: Matta ve Markos incilleri konu itibarıyla büyük benzerlikler gösterirken, Matta ve Luka incilleri de yine zıttıktan çok birbirleriyle mutabakat halindedirler. Bütün bunlar gözönüne alınca, Synoptic İnciller'in muhteviyatının 2/5'i hepsinde müşterek bir vasfı haiz olurken, birinin diğerinden ve ayrıca birinin ikisinden birden farklı olduğu yerler 1/3'den az fazladır¹⁹.

Mamafih konu ve materyalin genel mutabakatının gözönünde bulundurulması, Synoptic İnciller arasındaki mübalağalı benzerlik ve zorlamaların ortaya çıkması bakımından yeterlidir. Ancak şunu itiraf etmek gerekir ki, bu İnciller arasındaki fiili mutabakatlar henüz umumî mütalaadan anlaşılabilir kadar bariz değildir.

18. Bkz. Brooke Foss Westcott, An Introduction to the Study of the Gospels, 7. bas., London-1898, s. 195.

19. Westcott, An Introduction to the Study of Gospels, s. 195 v.d.

Matta'nın diğer Synoptic İnciller'le müşterek olduğu noktalar, bütünün 4/7'si kadar olduğu halde, bu durum fiili mutabakatta ancak 1/6'dan da azdır. Bu mutabakat Markos ve Luka İncillerinde daha da azdır: Luka'da 1/10, Markos'da 1/6'dır. Halbuki başka bir noktadan meseleye bakılıp, genel manada düşünülürse bu durum 2/5'den 13/4'ü bulur. Böylece fiili ve genel mutabakatları şu şekilde tablolaştırabiliriz:

Matta	Luka	Markos
7/24	1/4	7/39

Konuya başka bir açıdan bakılıp, bu fiili mutabakatlar analiz edilirse, enterasan neticeler elde edilir: Üç Synoptic İncildeki müşterek kısmın 1/6'sı fiili mutabakat, 1/5'i senet ve rivayette, 4/5'i diğer kısımlardadır. Aynı bölümlerde Matta ve Markos'un müşterekleri normal kısımlardaki fiili mutabakatın 5/6'sını teşkil eder²⁰.

S O N U Ç

Son zamanlarda bu çalışmaların derinleştirilmesi neticesinde İncil metinlerinin, sözlü geleneğin yaşadığı devreye paralel olarak birçok safhalardan geçtikten sonra teşekkül ettikleri şüphe götürmez bir gerçek olarak görülür. Ancak bu geçiş dönemi sırasında, bu rivayetlerin arıllarını koruyamadıkları; nakilciler tarafından üzerlerinde çevreye ve şartlara göre yer yer düzeltmeler yapıldığı kesin olarak ortaya konmuştur²¹. Konuya açıklık kazandırmak için İncillerin bu tarihi gelişim içindeki kaynaklarını gösteren Boismard'ın şemasını sunalım:

Şemada görüldüğü gibi bu belgelerden hiçbirisi bugün elimizde bulunan İncillerin redaksiyonları değildir. Nitekim şemada da yazar, en son redaksiyon ile bu belgeler arasında "Matta ara redaksiyonu, Markos ara redaksiyonu..." adını vererek durumu açıkça belirtmektedir.

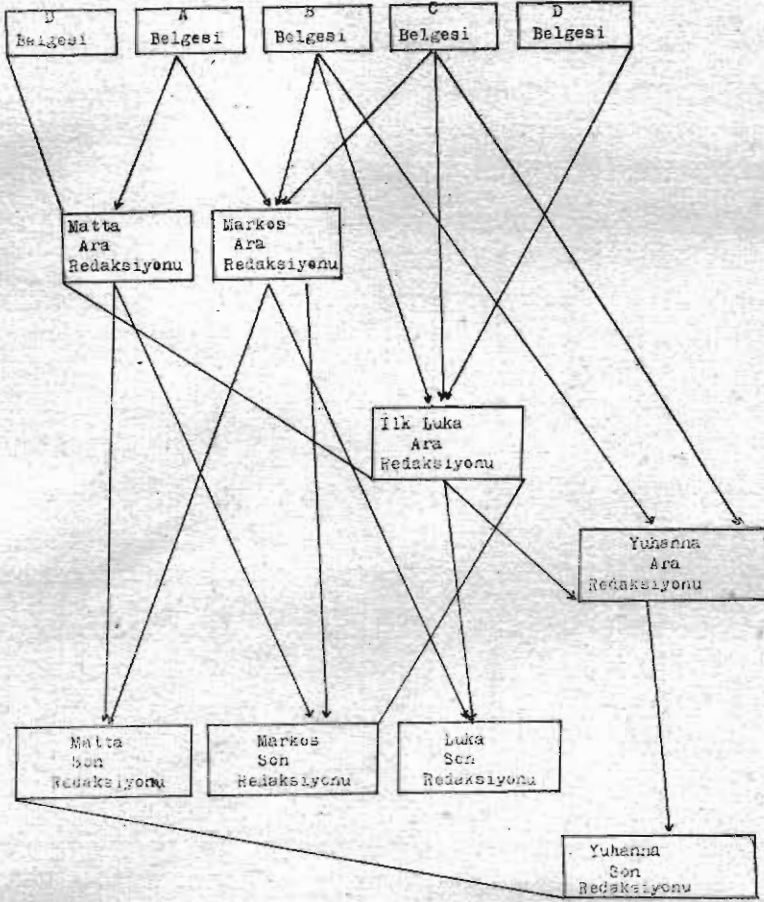
Bu izahlardan sonra İncillerdeki sözlerin, İsa'dan direkt olarak gelmediği açıkça görülmektedir. Bu durumu inkar edemeyen araştırmacıların birçoğu okuyucu üzerindeki güvensizlik havasını gidermek için, "Okuyucunun, İncilin birçok yerinde doğrudan doğruya İsa'nın sesini duymaktan vazgeçmesi gerekse bile, duyduğu ses Kilise'nin sesidir. Kilise bir zamanlar dünyamızda konuşan, bugün de bizlere şan ve şöhretiyle hitap eden İsa'nın yetkisini Tanrı'dan almış tercümanı olduğu için, okuyucu Kilise'ye güvenir..."²² şeklinde teselli kabilinden meseleye bir çözüm getirmeye çalışırlar.

20. Bkz. Westcott, An Introduction to the Study of Gospels, s. 197.

21. Bucaille, s. 128. v.d.

22. Bkz. Bucaille, s. 131.

DÖRT İNCİLİN GENEL OLUŞUMU

Not: A Belgesi Musevi-Hristiyan Cemaatından gelme bir kitap olup, Matta ile Markos'a kaynaklık etmiştir.

B Belgesi: A belgesinin yeni bir yorumudur. Putperest asıllı Hristiyan kiliselerince kullanılmıştır. Matta hariç, bütün İncil yazarlarına ilham kaynağı olmuştur.

C Belgesi: Markos'un, Luka ve Yuhanna'nın kaynaklandıkları bir kitaptır.

D Belgesi: Matta ve Luka'nın ortaklaşa kullandıkları kaynakların ekseriyetini oluşturur. Bu, yukarıda zikredilen İkili Kaynak teorisindeki "ortak belgedir".

BİBLİYOGRAFYA

- Abdu'l-Ahad Davud, İncil ve Salib, İstanbul-1913.
- Audrey. Sister. Jesus Christ in the Synoptic Gospels, 2. bas., London-1974.
- Bruce, F.F The New Testament Documents, 14. bas., Bristol: 1976.
- Bucaille, Maurice. Müsbet İlim Yönünden Tevrat, İnciller ve Kur'an (çev. M. Ali Sönmez), Konya-1979.
- Çelik, Mehmet. Antakya Süryani Kilisesi: Doğuşu ve Gelişmesi (Atatürk Üniv. İlahiyat Fak., Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum-1985.
- Findlay, A.A. The Apocryphal Gospels (History of Christianity in the Light of Modern Knowledge, A Collective Work), Blackie and Son Limited, London and Glasgow-1929.
- Grant, Frederick C. Bible (Encyclopedia Americana), International bas., U.S.A.-1970.
- Hennecke, E. New Testament: Apocrypha, Gözden Geçirilmiş 2. bas., C.I-II London-1973
- Leaney, Alfert Clare. The Gospel According to St. Luka. 2. bas., London-1966.
- Luka (Yeni Ahid).
- Markos (Yeni Ahid).
- Marshall, I. Howard. The Origins of the New Testament Christology, 1. bas. Leicester-1976.
- Matta (Yeni Ahid).
- Montague, Rhodes James. The Apocryphal New Testament, 12. bas., London-1975
- Neill, Stephen. What We Know About Jesus, 1. bas., London:1970.
- Radhakrisnan, S. Eastern Religions and Western Thought, New York (A Galaxy Book)-1959.
- Renan, Ernest. İsanın Hayatı (çev. Ziya İshan), Milli Eğitim Basımevi, 2. bas., Ankara-1964.
- Resullerin İşleri (Yeni Ahid).
- Robinson, John A.T. Redating to the New Testament, 2. bas., London-1977.
- Salmon, George. A Historical Introduction to the Study of Books of the New Testament, 9. bas., London: 1899.
- Sarıçioğlu, Ekrem. Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi, İstanbul-1983.
- Westcott, Brooke Foss. An Introduction to the Study of the Gospels, 7. bas., London-1898.